

DESPRE AUTOR

Andrei Marga este licențiat în filosofie, secundar în sociologie. A obținut doctoratul în filosofie (în 1976) cu o teză despre „teoria critică a școlii de la Frankfurt” (Herbert Marcuse). S-a specializat în filosofie contemporană în Germania Federală și în SUA.

Publicațiile lui Andrei Marga desfășoară o abordare sistematică – pragmatismul reflexiv. Ele acoperă mai multe domenii: teoria societății, istoria filosofiei contemporane, logică și metodologie, filosofia unificării europene, filosofia religiei, filosofia și politica educației, filosofia dreptului, filosofia artei.

Problemele de strategie globală le-a abordat în volumele *Filosofia unificării europene* (2005), *The Destiny of Europe* (2011), *Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică* (2012), *Ascensiunea globală a Chinei* (2015), *Reconstrucția pragmatică a filosofiei. Profilul Americii clasice* (2017), *Ordinea viitoare a lumii* (2017), *Europa și Israelul. O simbioză istorică* (2020).

Programele reformatoare pe care Andrei Marga le-a angajat în funcțiile publice pe care le-a îndeplinit și inițiativele sale sunt cuprinse în volumele *Anii reformei. 1997-2000* (2007), *Profilul și reforma universității clujene. Discursuri rectorale* (2011), *După cincisprezece ani. Fifteen years after (1993-2004 și 2008-2012)* (2011), *Sincronizarea culturii române. Un proiect* (2013), *România într-o lume în schimbare. Interviuuri* (2014), *Anii înnoirii. Reforma universității clujene* (2014), *Reforma modernă a educației* (2016), *Educația responsabilă* (2019).

Profesor universitar, specializat în filosofie contemporană și logică generală, Andrei Marga a fost rector al Universității Babeș-Bolyai, cu cele mai multe mandate (1993-2004 și 2008-2012), asigurându-i acesteia reforma de modernizare și înscrierea în sistemul internațional. A fost ministrul Educației Naționale în guvernele Ciorbea, Radu Vasile, Isărescu, precum și ministrul Afacerilor Externe în guvernul Ponta 1.

I s-au acordat ordine de stat în Germania (*Das Grosse Bundesverdienstkreuz*), Franța, Italia, Portugalia, România. Este laureat al Premiului Internațional *Herder* (în 2005) și i s-au acordat alte premii și distincții în Austria, Germania, Israel.

Andrei Marga

CHINA

CA SUPRAPUTERE

NICULESCU

INTRODUCERE

Pentru europeni, chinezii – cel mai vechi popor dintre cele care au profil în zilele noastre – au fost mereu o prezență. Multă vreme vagă, uneori greu penetrabilă, alteori impresionantă, mai târziu atrăgătoare, acum cu multe necunoscute – însă o prezență sigură. De la relatările Evului Mediu târziu și apoi ale erei moderne, până la abundentele referințe de astăzi, China a fost percepută încontinuu ca fiind altceva, impunător, căruia trebuie să i se acorde atenție.

China se află de patru decenii în cursul unei ascensiuni fără precedent pe scenele lumii, după autoizolarea impusă de „revoluția culturală” din faza târzie a epocii lui Mao Zedong. Îndrăznețele politice lansate în 1978 sub îndrumarea lui Deng Xiaoping și urmate până astăzi au asigurat dinamica ridicată și neconținută a tehnologiei, economiei, societății și culturii țării, care plasează China între primii actori ai lumii.

De aceea, am resimțit ca un avantaj pentru Universitatea Babeș-Bolyai aprobarea, de către Hanban (Beijing), renumita fundație ce coordonează activitatea institutelor „Confucius” de pe tot globul, a solicitării pe care am adresat-o, începând din anul 2007, de a înființa un *Confucius Institute* la Cluj-Napoca. Prin conclucrarea fructuoasă cu Ambasada chineză de la București și în urma discuțiilor pe care le-am avut la Hangzhou (în China) cu prestigiosul rector Du Wei al Zhejiang University of Science and Technology, desemnată a patrona inițiativa noastră, am putut inaugura acest institut într-un sediu optim, pe 21 septembrie 2009. Doi ani mai târziu, institutul clujean a fost premiat la Beijing ca unul dintre cele mai active din rețeaua globală a institutelor Confucius.

Institutul Confucius de la Universitatea Babeș-Bolyai nu numai că a asigurat pregătirea în limba și cultura chineză a mii de persoane, tineri și adulți, studenți și angajați în diverse firme, dar a și prilejuit vizita la Cluj-Napoca a unor personalități și grupuri chineze și, invers, călătoria în China a multor grupuri de profesori și de studenți ai universității clujene. O astfel de călătorie a fost, pentru cei mai mulți, un eveniment ieșit din comun. China a fost, au spus toți, o revelație, sub multe aspecte. Din acest motiv, am propus fiecăruia dintre vizitatorii Chinei din universitatea pe care o conduceam să contribuie la un volum cu impresii de călătorie. Primii care au răspuns solicitării se regăsesc în cuprinsul volumului intitulat *China în ascensiune* (Presa Universitară Clujeană, 2011), a cărui coordonare am încredințat-o asistentei mele de atunci.

Am avut satisfacția de a merge de multe ori în China: în 1998, ca ministru al Educației Naționale, invitat de omologul chinez, apoi în 2009, invitat de Hanban, în 2010, la invitația rectorului Du Wei, în același an invitat de instituții chineze pentru World Expo Shanghai 2010, din nou invitat la sărbătorirea a 30 de ani de la înființarea, în cooperare, de către guvernul Chinei și cel al Germaniei, a universității din Hangzhou. Am mers apoi în această țară, de câteva ori, în calitate de Senior Consultant al Fundației Hanban, dar și cu alte ocazii. Am fost în Taiwan, în 2008, invitat de autorități și, ceva mai târziu, în Hong Kong, la invitația celor de la British Council. Am căutat, de fiecare dată, să experimentez viața în China și să cunosc cât se poate de detaliat această țară. Și, desigur, să citesc ceea ce este mai informativ, astfel încât să înțeleg ce se petrece în sânul civilizației și culturii chineze.

Cu timpul, am simțit că este de datoria mea să fac un pas nou. Este vorba de a-mi pune în aplicare formația filosofică și sociologică pentru a lămuri profilul Chinei în constelația globală actuală. Este ceea ce încerc în volumul de față.

Sunt însă conștient că nici după ani de lecturi nu poți de unul singur să parcurgi nici măcar informațiile relevante despre China. De aceea, în argumentarea vederilor mele recurg la scrieri din literatura internațională, folosindu-le, după evaluarea mea, pe cele de primă mână.

Sunt conștient și de împrejurarea că, oricât aș scrie, multe date, laturi, semnificații ale subiectului rămân fatal în afara considerării, fiind o scriere ce are, ca orice alta, limitările ei. Dar dacă nu putem cuprinde infinitul în relațiile noastre, să ne străduim ca măcar să-l surprindem și ca ceea ce spunem să fie în mod onest. În condiții normale, un text se judecă pentru ceea ce spune, nu pentru oceanul nespusului ce-l înconjoară.

Din perspectiva de contemporanist – ca preocupare de cercetare și convingere personală, căci, în definitiv, privim istoria prin prisma formelor mai evolute, nu din perspectiva celor mai simple –, *m-am apropiat prin lecturi intense de fenomenele caracteristice și de culturile hotărâtoare de direcție ale vremurilor în care trăim*. Era, în ceea ce mă privește, și unul dintre modurile de a gândi, ceea ce l-am socotit indispensabil României – o învățare din experiențele ce au loc și, pe cât posibil, o sincronizare cu ceea ce se petrece în lumea largă.

Am cercetat distinct fenomenul globalizării și efectele sale, începând cu volumul *Religia în era globalizării* (Editura Academiei Române, București, 2013), am examinat prima criză majoră a epocii globalizării în *Criza și după criză* (Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2009) și am căutat să captez noua configurație geopolitică a lumii în cartea *Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică* (Editura Academiei Române, București, 2012). La fiecare dintre aceste direcții m-a interesat să articulez o viziune sistematică și să deriv consecințe în ceea ce privește înțelegerea lumii în care trăim.

Am rămas mereu în contact plin de admirație pentru Germania, de la ai cărei profesori, filosofi și teologi, ca și de la politicienii

ei, am învățat cel mai mult. Am făcut traduceri, am scris cu entuziasm monografii (*Filosofia lui Habermas*, Editura Polirom, Iași, 2005; *Absolutul astăzi. Teologia și filosofia lui Joseph Ratzinger*, Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2010), am publicat volume și studii pentru a-i sprijini și pe alții într-o asemenea învățare.

Am fost entuziasmat să descopăr civilizația și cultura Statelor Unite ale Americii și să le cercetez. Rezultatele la care am ajuns în investigațiile și reflecțiile consacrate Americii se pot sesiza cel mai condensat în *Reconstrucția pragmatică a filosofiei* (Editura Polirom, Iași, 1998).

Am cercetat dosarul istoric al unificării europene, cum se poate constata în cartea *Filosofia unificării europene* (Editura EFES, Cluj-Napoca, 2005). Am explorat alternativele Europei unite actuale, mărturie fiind *The Destiny of Europe* (Editura Academiei Române, București, 2011).

Am căutat să înțeleg rădăcinile mai adânci ale culturii în care suntem formați ca europeni. Am și dat până acum, ca rezultat, cartea *Frații mai mari. Întâlniri cu iudaismul* (Editura Hasefer, București, 2009).

Am articulat sistematic o concepție privind țara mea, intrată pe cursul modernizării (*România actuală. O diagnoză*, Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2009) și al europenizării (*România în Europa actuală*, Editura Libris, Brașov, 2019). Ea nu și-a găsit deocamdată exponenții pregătiți să-i valorifice incontestabilul potențial prin organizări și proiecte relevante.

Pe măsura adâncirii în analize personale și lecturi, am simțit că timpul pe care îl trăim nu poate fi „prins în forma gândurilor” – misiune ce revine mereu, așa cum deja Hegel ne-a spus, filosofiei – fără a mă opri asupra Chinei. Ascensiunea acestei țări este, cum s-a spus pe bună dreptate, unul dintre evenimentele caracteristice erei globalizării – foarte probabil cel mai plin de consecințe de până acum.

Cartea de față își propune să capteze indicatorii și trăsăturile ascensiunii Chinei printre puterile globale și să lămurească câteva lucruri care împiedică sau măcar întârzie înțelegerea transformărilor ce au loc în China de astăzi. Sunt, de fapt, interpretări devenite clișee, care au uneori de partea lor prestigiul unor voci de o indiscutabilă autoritate intelectuală.

Hegel, bunăoară, era reținut în ceea ce privește recunoașterea existenței unei filosofii chineze, iar prelegerile sale de istoria filosofiei probează ezitarea. Ernest Renan susținea că limba chineză, fiind pictografică, nu ar putea exprima gândirea abstractă, așa încât științele nu ar avea un teren prielnic în China. Max Weber înclina să socotească incompatibile preceptele morale moderante ale confucianismului și încordatul spirit de întreprinzător în capitalism. Economistul Gunnar Myrdal socotea China „condamnată la subdezvoltare”, mai ales din cauza suprapopulării. Unii au considerat că religia nu ar prinde teren în China. Cercetători de prim-plan susțineau, în 1990, că va fi nevoie de cel puțin treizeci de ani pentru China ca să poată ajunge din urmă producția Japoniei. Analiști bine documentați postulau că reunificarea Chinei nu are perspective, aceasta fiind scindată în urma conflictului dintre comuniști și naționaliști. Mulți cred că o țară cum este China își datorează ponderea mărimii neobișnuite a populației sau vreunei încolonări a oamenilor, fără vreo idee demnă de a fi reținută. Adepții unei psihologii cognitive simpliste înțelese consideră că felul de a gândi ce a luat forma canonică începând cu *Organon*-ul aristotelic este singurul convergent cu știința și desconsideră abordări concurente. Unii cred că democrația nu are cum să prindă în China.

Ne aflăm, în mod evident, în fața unui șir de negații relative la țara care s-a transformat cel mai mult în lume, cel puțin în ultimele aproape patru decenii, și care a schimbat cel mai consistent lumea în secolul XXI. Sunt aceste negații trainice sau este nevoie de o informare mai bună atunci când vrem să discutăm despre

realitatea chineză, poate chiar să revedem unele asumptii? Nu cumva mult discutatele doctrine ale dezvoltării din zilele noastre, care își au ascendența în Spencer, Comte, von Ketteler, Marx, Max Weber, Parsons, sunt puse la încercare și „provocate” la schimbări tocmai de experiența Chinei? Va aduce secolul XXI consacrarea definitivă a Chinei în istoria modernă, după ce secolul anterior a fost al Statelor Unite ale Americii, iar secole precedente, ale Europei? În cartea de față, caut să dau răspunsuri la aceste întrebări, la nivelul cercetărilor de referință existente.

Pot spune în acest loc, fie și în mod cu totul rezumativ, că *răspunsurile mele sunt diferite*. Chiar dacă filosofia este o inițiativă grecească, cum bine știm, chinezii și-au însușit-o ca formă intelectuală și au ilustrat-o cu analize tot mai demne de interes. Opinia lui Ernest Renan se poate respinge ușor observând că și limba chineză, fiind destul de diferită sub aspect logic, recurge la asamblarea de expresii complexe din unele simple, încât scrierea pictografică nu a fost ultimul cuvânt. Max Weber este oricum contrazis de dezvoltarea mentalității de întreprinzător în China, în care, așa cum stau lucrurile acum, se dovedește că aceasta nu pornește, istoricește vorbind, doar din ascetismul moralei protestante, ci și din alte considerente (aspirația câștigării competiției cu alții, de pildă). China dovedește, pe de altă parte, că amploarea populației nu grevează fatal dezvoltarea, ci poate fi folosită de o dinamică opusă. Dezvoltarea ei rapidă a întrecut toate prognozele, în primul rând pe cele pesimiste. Religia este îmbrățișată de China actuală, încât ne putem aștepta la mari surprize în anii ce vin. În pofida asumptiei că doar o tradiție ce fructifică logica aristotelică a relației general – particular – individual este viabilă, China atestă că sunt posibile mai multe forme de captare cognitivă a lumii, cu rezultate competitive.

În mod justificat, se pot formula multe ipoteze privind China, dar trebuie mereu să fim precauți față de extrapolările la care este

tentată mentalitatea grabei. Așa cum această țară a surprins în ultimele decenii – de pildă, prin angajarea bruscă a cooperării extinse cu America, după ani de nedisimulată reactivitate, prin cultivarea inițiativei private într-un regim receptiv la consecințele sociale ale activităților, prin înclinația spre valori naționale, profitând din plin de oportunitățile erei globalizării și de altele –, nu este exclus nicidecum ca ea să surprindă și în viitor. Preocuparea mea principală este, în această carte, de a arăta că, pe fondul acestei dinamici deschise spre înnoirea istoriei universale, China aduce în discuție o experiență a istoriei vieții oamenilor de care este rațional să ținem seama.

La un moment dat al biografiei mele ca responsabil de instituții publice, mai exact în 1995, am luat decizia de a reorganiza principala universitate a Transilvaniei, asumând până la capăt existența culturilor profilate istoric, cultural și confesional, iar majoritatea covârșitoare a colegilor mei au susținut energic proiectul. Cum se poate constata pe documente de arhivă, așa s-a lansat în România de după 1989 abordarea multiculturală. Prin aceasta am avut în vedere, în esență, trei lucruri: mai întâi, posibilitatea de folosire nestingherită a limbii materne în studiile universitare, deci multilingualitatea; apoi, autogestiunea fiecărei unități specificate lingual și istoric, înăuntrul unui curriculum comun, deci o anumită autoadministrare; și, în sfârșit, interacțiunea componentelor, așadar o nouă unitate bazată pe interculturalitate. Am reacționat atât la uniformizarea culturală, cât și la multiculturalismul înțeles ca simplu pluralism. Multiculturalismul ce nu permite interculturalitatea nu dă rezultate, ba chiar poate fi contraproductiv.

Pot spune că marea țară de la Răsărit, China, ne cere mult nouă, acelora care venim din cultura euro-americană, dacă vrem să o cunoaștem și să o înțelegem. *Adică ne cere multiculturalism în adevărata, genuina semnificație a termenului. Aceasta deoarece în joc, în interacțiunea noastră cu China, sunt culturi nu doar cu*

Partea a VI-a

**CHINA ÎNTRE
SUPRAPUTERI**

de învățare sistemică. Prin cea strategică avem în vedere capacitatea de a stabili scopuri sistemice pe termen lung, dincolo de măsuri punctuale și management de criză miop, prin calități și competențe critice față de starea unei societăți, ce pot fi construite în cadrul unor coridoare de dezvoltare... Baza pentru aceasta este o capacitate de învățare ce se orientează către logica și dinamica întregului sistem și nu spre cunoașterea detaliată a momentelor particulare izolate” (p. 96). De aceea, pentru cei care reflectează la formele de conducere a societăților cu economie de piață se profilează tema „găsirii unei poziții mijlocitoare între modelul de conducere chinez autoritar și un model democratic, deformat de mitul alegătorului rațional și competent” (p. 97). Helmut Willke vede soluția în „diferențierea și specializarea conform domeniilor tematice dintr-o societate”, având în vedere faptul că, pe de o parte, cetățeanul este interesat întotdeauna, cu precădere, de anumite teme și, pe de altă parte, nu există constrângerea obiectivă față de aplicarea principiilor democratice la nivelul societății ca întreg. S-ar putea realiza o „diferențiere a competenței de decizie «de jos»” prin intermediul ONG-urilor, grupurilor de interese, mișcărilor sociale, ce creează o cunoștință în contrapondere cu cea a autorității, și o „diferențiere a competenței «de sus»” prin delegarea de competențe de la Parlament unor instituții, după modelul băncilor centrale. Cele două modele nu sunt luate astfel ca ceva stagnant, imuabil, ci ca pe ceva orientat spre învățare din experiențe concludente.

EFECTE ALE NOULUI CORONAVIRUS

Agitația din jurul răspândirii noului coronavirus nu este gratuită, chiar dacă mai sunt optimiști care o consideră exagerată. Unii cred că este vorba doar despre o gripă. Într-adevăr, nu există încă

până acum mai multe pierderi de vieți omenești decât din cauza gripelor cunoscute în istorie, dar perspectiva este mai curând una sumbră.

După cum spun cei mai buni epidemiologi din SUA, China, Singapore și Australia, SARS-CoV-2 este un virus cu o viteză de propagare neașteptată și capabil de mutații încă nedesluite de specialiști. Că unele cazuri de contaminații socotite vindecate au recidivat spune destul despre acest pericol. Ceea ce susținea o modelare matematică de la Harvard și a fost reafirmat apoi de cancelarul federal Angela Merkel, anume că zeci de procente din populația globului sunt, în condițiile orei de față, susceptibile de contaminare și că 4-8% este rata deceselor cauzate de acest virus, e demn de luat în seamă. Iar reacția pe scară mare a unor sisteme medicale cu personal înalt profesionalizat, cum sunt cele din Italia sau China, spune totul despre gravitatea virusului și a răspândirii sale.

Coronavirusul-19 și răspândirea sa în peste o sută de țări de pe glob pune pe gânduri orice om responsabil. Firește, fiecare poate avea multiple considerente. Ceea ce trebuie spus din capul locului este faptul că nicio teorie – economică, sociologică, medicală – nu a anticipat fenomenul sau nici măcar nu a făcut caz de el. Creionări ținând de *science fiction* au existat și încă există, dar ele contează de obicei *a posteriori*. Numeroase țări, până la urmă umanitatea în general, luptă acum cu o amenințare ce a scăpat anticipărilor. Amenințarea a lipsit, în mod uimitor, mai ales din cercetările științifice, atât de proliferate și de productive în zilele noastre. Faptul că Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a estimat inițial, în martie 2020, la optsprezece luni găsirea unui vaccin antivirus spune ceva. Chiar dacă mai multe vaccinuri au fost descoperite mai repede decât s-a preconizat, este foarte clar că cel puțin doi ani va fi de luptat din greu cu acest virus pe tot globul. De asemenea, câteva vaccinuri existând deja pe piață, o altă

provocare este acum ca acestea să ajungă la câți mai mulți cetățeni ai lumii!

Nu se știe cu precizia dorită nici proveniența SARS-CoV-2. Prima ipoteză în ceea ce privește noul coronavirus detectat mai întâi în Wuhan a fost că acesta provine din piața de fructe de mare a orașului chinez. Apoi, ipoteza cea mai probabilă a fost aceea conform căreia ar fi vorba despre un virus transmis de la lilieci celor care îi folosesc ca hrană. Orice ipoteză are nevoie însă de confirmări. Cel mai cunoscut epidemiolog chinez, Zhong Nanshan, spune că originea noului coronavirus ar putea fi în altă parte decât în Wuhan, chiar dacă SARS-CoV-2 a fost descoperit aici. Nu este clar cum s-a întâmplat că în anumite locuri virusul a fost contractat de persoane care nu au avut contact cu cineva provenind din zona contaminată. Este curios cum dintr-un singur loc se poate produce o contaminare rapidă pe o suprafață atât de mare.

Astăzi, se poate asuma neîndoielnic că oriunde în lume este posibilă izbucnirea unei epidemii care să ia rapid o amploare globală. Peste toate, înseși caracteristicile lumii în care trăim și, în fond, stilul de viață propriu fiecăruia dintre noi sunt fără precedent. Acum sunt afectați mai ales maturii, dar nici tinerii nu sunt invulnerabili. Dacă este lucid, în acest moment niciun om de pe planetă nu se mai poate socoti în siguranță.

Fiind o amenințare în creștere, nu poate fi vorba încă despre a trage concluzii. Însă câteva fapte sunt evidente.

Cunoașterea unora dintre premisele indispensabile vieții civilizate a progresat enorm. În rest, totuși, necunoașterea rămâne un ocean imens. De aceea, între altele, vor trebui inițiate programe de cercetare noi sau de o anvergură nouă, consacrate cunoașterii potențialelor epidemii și găsirii din vreme a unor antidoturi. Științele sociale sunt „provocate” la a explora stilurile de viață și presuposițiile lor, precum și la a concepe schimbări realiste.

Vrem, nu vrem, nu este sector al vieții din civilizația modernității târzii care să nu fie atins direct sau prin diferite implicații. Economia este afectată din greu. Aproape în toate țările industrializate s-a ajuns la imobilizarea angajaților la domiciliu, cu pierderile de producție corespunzătoare. Exporturile spre cea mai mare piață a lumii, China, s-au redus considerabil, în mod inevitabil, cu toate măsurile luate de autorități și firme, după cum au fost și încă sunt afectate exporturile chineze pe alte piețe – cu toate consecințele ce decurg de aici. În mod fatal, Germania, cu prestigioasa ei prezență pe piața chineză, va avea de suferit pe termen lung, iar de economia germană depinde economia europeană. Odată redusă activitatea din industrie, producția de petrol trebuie și ea diminuată, ceea ce aruncă în dificultăți un alt șir de țări, cu efecte pentru toți ceilalți. Turismul a clacat deja, în mare măsură, peste tot în lume. Este suficient să ne imaginăm consecințele pentru țări precum Italia și Spania, dar și pentru alte state ce cultivă turismul ca industrie de bază. Transporturile, mai ales cele aeriene, par să fie la pământ cât timp unele dintre cele mai puternice companii, United Airlines sau Lufthansa, și-au redus masiv zborurile și personalul.

Un adevăr încetează cu totul să fie retoric. *Multe probleme sunt de așa natură, încât nimeni nu le mai poate rezolva singur.* Nici astfel de epidemii nu se rezolvă de vreo țară fără a coopera cu alte state. Și de această dată s-a conturat clar o nevoie stringentă de cooperare – în cercetarea științifică, dar și în multe alte domenii. S-a găsit vaccinul anti-COVID-19 (produs de mai multe companii), se așteaptă să se găsească și tratamentul și, în cele din urmă, prevenția – dar toate acestea se vor obține într-un timp rezonabil numai dacă va exista o cooperare la nivel internațional.

Gândind asupra epidemiei cu noul coronavirus, se poate reflecta la continente, la culturi tradiționale și la regimuri politice. În definitiv, descrierile de fapte sunt necesare. *Numai că trebuie*

din nou constatat că reflexele dogmatice – de genul „anti”, cum s-au exprimat și la noi, și în alte țări – nu dau rezultate. Unele state se confruntă deja cu „rasism antiasiatic”, dar și acesta va trebui să cedeze în fața realităților, cum au cedat și alte rasisme, și alte episoade „anti” din trecut. Nimeni nu te poate împiedica să aperi valorile proprii, dar „corectitudinile politice” ale timpului actual nu sunt soluții într-o lume în care fiecare depinde de alții și, într-un fel, toți de toți, iar centrul de greutate al lumii, nu doar cel demografic, s-a mutat pe malurile Pacificului.

În lume există mult dogmatism, chiar și la oamenii care se bat cu pumnul în piept cât de antidogmatici sunt. Toți cei avizați, din SUA și Europa, au constatat însă că „politica deschiderii (*opening-up*)” și „politica armoniei” au fost aplicate fără ezitare de China în toată această situație creată de SARS-CoV-2. Chinezii și-au asumat o abordare cu datele pe masă, iar strategia „circumscrierii și îngrădirii”, a „izolării (*containment*)” prompte a zonei afectate de răspândirea virusului au aplicat-o riguros.

Cu al doilea pas, China este prima țară care a oferit unor state europene lovite de pandemie sprijinul său constând în specialiști, tehnică medicală și medicație. Acest lucru poate fi interpretat cum se dorește de către oricine, dar lasă să se vadă, înainte de orice, o dorință de cooperare între oameni.

O altă realizare a Chinei în acest context este prima oprire a răspândirii virusului, urmată și de găsirea mijloacelor și a tehnicilor de combatere a SARS-CoV-2. Provincia Hubei, cu o populație de peste cincizeci de milioane de persoane, a început să-și reia activitățile după numai două luni de „izolare (*containment*)”. Cele mai multe regiuni ale țării, în frunte cu metropolele Beijing, Shanghai, Hangzhou, au putut fi ferite de răspândirea virusului.

În a doua parte a lunii martie, în 2020, China a fost țara care a sprijinit peste 83 de alte state în lupta lor cu noul coronavirus. Medicii chinezi și medicamente chineze au ajuns în aceste țări.

Până și președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a adresat mulțumiri Chinei pentru sprijinul acordat Italiei.

Până acum s-a considerat că cea mai mare distrugere o pot aduce armele nucleare. A avut loc o înarmare nucleară, iar proliferarea nucleară nu a putut fi oprită. Devine însă tot mai clar un fapt: nu este nevoie de bombe atomice ca să pui pe butuci lumea. Acest lucru se poate face și altfel.

Conexiunile de pe glob sunt tot mai multe, încât nimeni nu mai poate ieși practic din ele. Este limpede că procesul de globalizare a schimbat organizarea și chiar soarta lumii – în bine, lărgind astfel contactele, și în mai puțin bine, făcând lumea vulnerabilă, pe scară extinsă, la ceva de genul unei epidemii. Este incontestabil că viteza de răspândire a noului coronavirus pe suprafața Pământului a fost favorizată de globalizare și de mobilitățile fără precedent pe care ea le presupune, în condițiile unui trafic mai intens ca oricând.

Dar ce este de făcut? Corectarea globalizării? Eu susțin că a și început să se realizeze – Statele Unite au dat semnalul în urmă cu patru ani (vezi Andrei Marga, *După globalizare*, Meteor Press, București, 2019). Corectura se face în orice condiții. Dar oricum am privi lucrurile într-o discuție despre globalizare, se simte nevoia unor mecanisme de repliere rapidă într-o lume aidoma unei comunități enorme, care vor trebui gândite de pe acum.

În Europa, problema are un caracter și mai concret. Sistemul Schengen rămâne un mare pas istoric, liberalizând mobilitățile. El nu are alternativă rațională. A fost clar, însă, de multă vreme, că și acest sistem are nevoie de mecanisme de repliere contra terorismului. Acum necesită și mecanisme de repliere contra epidemiilor. Și din acest punct de vedere, este adevărat ceea ce spunea Pierre Manent (*La raison des nations. Réflexions sur la démocratie en Europe*, Gallimard, 2006) – și anume că nu poate exista democrație fără stat național. Acum este clar că nu poate exista nici

apărare în fața amenințărilor fără o administrație națională funcțională.

O epidemie ca cea pe care o înfruntăm astăzi pune sub semnul întrebării mari, actuale și viitoare acțiuni colective – reuniuni, spectacole, auditorii ample, participări la întreceri sportive. Pune sub semnul întrebării și mobilitățile. Se vor găsi, desigur, antidoturi, încât toate acestea să fie afectate cât mai puțin în viitor.

Însă o epocă pare să se încheie – aceea în care oamenii participă la asemenea acțiuni fără teamă și fac mobilități lejer, ca până acum. Marile adunări de oameni și mobilitățile vor trebui să fie mai precaute. O „de-densificare” a locurilor de desfășurare a activităților și de trăire a vieții va trebui operată.

Vrând-nevrând, s-a produs deja o vastă reorganizare a activităților. Internetul și televiziunea vor intermedia în continuare transmiterea unor evenimente care au loc în industrie, cultură, educație, precum și în alte domenii. Reconstrucția educației, mai ales a celei universitare, va trebui deja angajată. Din multe motive, cel puțin în Europa, ea se impune. Oricum, totul trebuie regândit.

În orice situație, inclusiv în cea optimă, în care vaccinurile specifice, tratamentele adecvate și mijloacele preventive vor fi la dispoziția cetățenilor lumii, un adevăr se va impune. *Soluțiile doar „tehnice” – de natura asigurării asistenței medicale, oricât de dezvoltate – nu vor fi de ajuns. O reorganizare a stilului de viață în modernitatea târzie va fi indispensabilă, dacă este ca oamenii, la diferite niveluri – individual, în comunitatea de viață, ca națiuni, ca umanitate –, să-și păstreze libertățile cucerite.*

Lupta cu noul coronavirus a arătat deja o capacitate a statelor de a organiza o apărare în condiții noi, în care banala chemare „Stați acasă!” devine strategie. Multe țări aplică deja această strategie – desigur, împreună cu plasarea la domiciliu a unor activități, pentru a nu genera alte pierderi – ce pare în stare să limiteze răspândirea virusului și apoi combaterea lui.

ORDINEA LUMII – CE URMEAZĂ?

Sunt puțini aceia care ajung în roluri de decizie și au capacitatea de a face o analiză proprie. În mod sigur, în reflecțiile asupra relațiilor internaționale, Henry Kissinger este unul dintre ei, alături de Helmut Schmidt, Jacques Attali și Shlomo Avineri, de pildă. Cine este interesat de o gândire elaborată în acest domeniu, cu o viziune propriu-zisă, se impune să-i citească pe cei enumerați, mai cu seamă atunci când este vorba despre turbulențele acestor ani (terorismul, proliferarea nucleară, resurgența fundamentalismelor, situația din Ucraina etc.) și cu deosebire în atmosfera unui nou conformism, ce s-a instalat, cum se poate ușor observa, în mințile și în opiniile oamenilor.

Henry Kissinger are, desigur, avantajul că vine din locurile în care se iau deciziile cu cel mai larg impact, el însuși fiind la un moment dat coautor al acestora. După ce a publicat volumul *On China* (2012), în care a apărat bazele abordării lumii puse de înțelegerea Nixon – Mao Zedong, inovativul cugetător a apărut în librării cu o lucrare mult așteptată, *World Order* (Penguin, New York, 2014). Familiarizat cu „realismul” unui Metternich sau Bismarck, pe care îi și continuă de altfel, Henry Kissinger vrea să capteze direcția evenimentelor într-o lume în care nici accidentele, nici haosul nu ies din discuție. El se întreabă cum s-ar putea ajunge astăzi la o ordine internațională viabilă?

Răspunsul său se distanțează de la început de clișeele actuale, considerând ordinea mondială ca un fruct al unui proces deschis, ce îi antrenează pe toți actorii. Invocarea lui Heraclit din Efes, cu filosofia perpetuei deveniri, ca orizont al cercetării, este, de altfel, grăitoare. Cinci premise generale reies din analiza volumului *World Order*, al lui Henry Kissinger.

Prima este aceea că exercitarea „puterii blânde (*soft power*)” și valorile umanitare nu sunt suficiente pentru a asigura o ordine mondială, deși numai o ordine acceptată, deci neconstrânsă, este viabilă. „Ordinea în acest sens trebuie să fie cultivată; ea nu poate fi impusă” (p. 8), dar se obține într-un sistem conceput în mod riguros (p. 368).

A doua este cea care susține că „nicio societate singură nu a avut vreodată puterea, nicio conducere reziliența și nicio credință dinamismul să-și impună în lume vederile într-un mod durabil” (p. 105). Nimeni nu poate controla totul, așa încât pluralitatea actorilor trebuie luată ca punct de plecare al unei ordini internaționale viabile.

A treia premisă generală este aceea că avem nevoie în continuare de „sistemul westfalian al ordinii mondiale” – bazat, cum se știe, pe state ce se bucură de „suveranitate”, cuprinse într-o „comunitate mondială (*world community*)”. Ordinea mondială, argumentează Henry Kissinger, presupune și în zilele noastre, precum odinioară, „echilibrul puterilor (*balance of powers*)”. În modernitatea în care ne aflăm, cu „comunicații instantanee și flux politic revoluționar” (p. 8), este nevoie de un „sistem westfalian global”, care stabilește reguli de abordare a litigiilor și pune limite rezonabile comportamentului fiecărui actor. Așa cum, în secolul al XVI-lea, câteva sute de europeni oripilați de un război epuizant au conceput prevenirea recurenței acestuia, „timpul nostru, fiind confruntat cu perspective chiar mai grave, resimte nevoia să se acționeze pe baza necesităților sale, înainte de a fi copleșit de ele” (p. 373).

A patra premisă este aceea că politica și omul de stat trebuie să aibă capacitatea de a rezolva permanent două probleme – „legitimarea” deciziilor și exercitarea „puterii”. „Pentru a fi sustenabil, orice sistem al ordinii mondiale trebuie să fie acceptat ca just – nu doar de lideri, ci și de cetățeni [...]. Ordinea și libertatea, descrise uneori ca poli opuși în spectrul experienței, ar trebui înțelese în

interdependentă” (p. 8). Dinspre conflictele existente vin, însă, în zilele noastre, presiuni de a lua în considerare scopuri politice și religioase pe o suprafață mai largă, încât este stringentă nevoie de „o nouă definiție a legitimității politice și internaționale” (p. 134). Problema pentru liderii statelor este de a se ridica peste urgențele de acțiune din fiecare zi și de a asigura integrarea experiențelor istorice și a valorilor aflate în competiție (p. 9).

A cincea premisă generală constă în faptul că situația lumii poate aluneca oricând în capcana diverselor pericole. De aceea, mereu trebuie trase învățăminte din intrarea statelor în Primul Război Mondial, de la început evitabilă, produsă de fapt în urma unui șir de erori și de reacții inadecvate la terorism (p. 82). Europa trebuie să-și recapete abilitatea de a distinge între „tactică și strategie” (p. 229) și să-și procure necesarul de „legitimitate” nu evitând, ci în legătură cu „strategia” (p. 368). „Europa s-a întors la întrebarea cu care a luat startul, exceptând situația că acum ea are un impact global. Ce ordine internațională poate fi distilată din aspirații concurente și tendințe contradictorii? Care țări vor face parte din această ordine și în ce manieră își vor raporta ele politicile una la cealaltă? De cât de multă unitate are nevoie Europa și câtă diversitate poate ea suporta? Dar întrebarea conversă este, pe termen lung, poate și mai bogată în implicații: dată fiind istoria ei, cât de multă diversitate trebuie să prezeve Europa pentru a atinge o unitate plină de sens?” (p. 93). Identitatea însăși a Europei s-a format în cadrul pluralismului (p. 12) și nu va fi altfel.

Ascensiunea Vestului pe glob a întâlnit, în diferite locuri, ordini tradiționale. Reacțiile erau de așteptat și nu se reduc astăzi doar la pretenții teritoriale, ci vizează stiluri de viață, laturi ale existenței, maniera de a acționa. Pe de altă parte, în raporturile dintre state au avut loc numeroase modificări.

În mod sigur, emergența Chinei ca supraputere schimbă profund viața internațională. În orice caz, s-a ajuns în situația în care

ordinea lumii etalează lacune în multiple dimensiuni și se află, de fapt, într-o „criză” (p. 366).

Bunăoară, statul ca instituție este pus sub semnul întrebării. Însăși Europa unită face încercarea de transcendere a statului național spre o unitate mai amplă. Vedem, pe de altă parte, grupuri sectare din Orientul Mijlociu ce vor să demanteleze state deja existente. Politica și economia intră în coliziune, căci globalizarea reduce suprafața politicilor naționale. Nu există un cadru de consultare al marilor puteri, așa încât, la capătul nesfârșitelor aranjamente contextuale din zilele noastre, să poată fi adoptate pe termen lung niște decizii.

Ce este de făcut în aceste împrejurări? Sistemul westfalian era proceduralist – adică neutral față de politicile interne ale diverselor state. El consta din reguli precum neamestecul în treburile interne ale altui stat, inviolabilitatea frontierelor, suveranitatea, respectarea legislației internaționale. Neutralitatea principiilor îi asigura succesul. Sistemul avea însă o slăbiciune – aceea că nu putea imprima o direcție de evoluție. Această direcție nu mai poate fi lăsată acum în afara discuției, căci înseși riscurile prezentului împing configurarea „viitorului” (p. 372) pe agenda zilei.

O astfel de problemă trebuie pusă însă cu o bună cunoaștere a lumii de astăzi. Henry Kissinger amintește sugestiv ce i-a spus prim-ministrul chinez când i-a mărturisit că țara acestuia i se pare un „mister”: „nu este un mister – i-a răspuns Zhu Enlai – dacă se ia în seamă faptul că o mare parte a oamenilor din lumea de astăzi – atunci nouă sute de milioane, acum peste un miliard și trei sute de milioane! – trăiesc în această țară, care nu li se pare deloc un mister”.

Iar autorul cărții *World Order* conchide astfel: „Misterul ce trebuie depășit este unul pe care toate popoarele îl împărtășesc – cum pot fi aduse niște experiențe și valori divergente în forma unei ordini împărtășite de toți cei implicați” (p. 10). Aici este cheia ordinii mondiale căutate, care apoi trebuie, desigur, șlefuită.

Statele Unite ale Americii și-au asumat valorile fondatoare ale modernității, precum libertatea persoanei și democrația, ca urmare rolul central al Americii va trebui păstrat. Dar, chiar și în condițiile în care este angajată deopotrivă în afirmarea „principiilor” și în exercitarea „puterii” și are inevitabil ambele înfățișări (p. 370), preeminența Americii se cuvine promovată în mediul pluralității actorilor. Trebuie căutat mereu „echilibrul” între „stabilitate” și apărarea „principiilor universale”, chiar dacă acesta nu este convergent din capul locului cu „principiile noninterferenței în suveranitatea și experiențele istorice ale altor națiuni” (p. 370). Diplomația este cea care capătă în acest cadru o importanță crucială.

În volumul *World Order*, tema conjuncției dintre SUA și Europa nu este ocolită. Henry Kissinger subliniază faptul că „Statele Unite au toate rațiunile din istorie și geopolitică să sprijine Uniunea Europeană și să prevină alunecarea ei într-un vacuum geopolitic; SUA, separate de Europa în politică, economie și apărare, ar deveni, din punct de vedere geopolitic, o insulă la țărmurile Eurasiei, iar Europa însăși s-ar întoarce la a fi o anexă la marginile Asiei și ale Orientului Mijlociu (*appendage to reaches of Asia and the Middle East*)” (p. 95). O Europă întoarsă spre sine, printr-o politică de „soft power”, nu ar face altceva decât să dezechilibreze ordinea mondială. Și din acest motiv, înnoirea abordărilor ar trebui să fie ceva la ordinea zilei.

Henry Kissinger previne în legătură cu inadecvarea gesturilor superficiale în politica internațională. El amintește, de pildă, că președintele George H.W. Bush – „care a reușit să promoveze principiile Americii, păstrând în același timp perspectiva cooperării” (pp. 314-315) – a refuzat propunerile insistente de a zbura la Berlin, în 1989, pentru a celebra căderea Zidului și a marca în mod spectaculos, mediatic, colapsul rivalului. În politica internațională matură, în împrejurări normale, nu se fac gesturi în urma cărora cu greu se mai poate vorbi despre o cooperare (între state)!

Realist privind lucrurile, ordinea mondială actuală are ca piloni centrali SUA și China (p. 226), două supraputeri care prezintă în mod evident o serie de apropieri și de diferențe. Spre ilustrare, „abordarea americană a politicii este pragmatică, iar cea chineză, conceptuală; America nu a avut niciodată un vecin amenințător și puternic, în vreme ce China nu a fost nicicând fără un adversar puternic la frontierele ei; americanii consideră că orice problemă are o soluție, în timp ce chinezii cred că fiecare soluție este un bilet de admitere pentru un alt set de probleme; americanii caută un rezultat care să răspundă circumstanțelor imediate, iar chinezii se concentrează pe schimbarea evoluționară; americanii subliniază în agendă itemii ce pot fi «realizați» practic, în timp ce chinezii pun în față principiile generale și analizează unde conduc ele; gândirea chineză este marcată în parte de comunism, dar îmbrățișează tot mai mult un fel de a gândi tradițional chinez, dar pentru americani acestea nu sunt familiare în mod intuitiv” (p. 226). În orice caz, de relațiile dintre SUA și China depinde direcția de evoluție a lumii de astăzi, încât interacțiunea supraputerilor trebuie să fie cultivată cu multă înțelepciune. „Întotdeauna, ordinea presupune un echilibru subtil al reținerii, forței și legitimității. În Asia, ea trebuie să combine un echilibru al puterii cu un concept al parteneriatului. O definiție pur militară a echilibrului va duce la o confruntare. O abordare pur psihologică a parteneriatului va suscita temerile hegemoniei. Gândirea înțeleaptă a unui stat trebuie să caute să găsească acel echilibru. Căci, în afara lui, se prefigurează dezastrul” (p. 233).

Henry Kissinger salută faptul că președinții SUA și Chinei și-au declarat, în ultima perioadă, voința de a instaura un „nou tip de mari relații de putere (*new type of great power relations*)”. De asemenea, el susține că aceasta este „singura cale rămasă pentru a evita repetarea tragediilor de odinioară” (p. 367). Tocmai o astfel de voință poate fi nucleul strategiei ce asigură în prezent o ordine mondială viabilă.

CUPRINS

Prefață	5
Introducere	13
Partea I: Revenirea Chinei	21
Miracolul chinez	23
China ca stat-civilizație.....	36
China în ascensiune.....	47
Ce a inițiat Deng Xiaoping?	53
China și criza creditului	61
De unde vine puterea?.....	66
Partea a II-a: China în lumea globalizată	83
China în constelația globală.....	85
China ca „pivot” al politicii externe americane	96
Cunoaștere <i>versus</i> clișee. Henry Kissinger despre China	104
Lumea văzută din China	119
Diplomația armoniei	125
Partea a III-a: Cultura chineză	133
Despre cultura chineză	135
Chinezii despre propria cultură.....	145
Confucius	152
Civismul ca integritate.....	162
Filosofia chineză. Ezitarea lui Hegel.....	168
Capitalismul și confucianismul. Opinia lui Max Weber.....	181

Religia chineză?.....	196
Scrierea ideografică și conceptele. Eroarea lui Renan.....	203
Partea a IV-a: Reconfigurarea actuală.....	211
Continuarea dezvoltării	213
Obstacole?	217
„Visul chinez”.....	221
„Noul tip de supraputere”.....	228
„Noul Drum al Mătăsii”	233
Democratizarea Chinei.....	237
Drepturile omului în China	240
Agricultura chineză	249
Ecologie inovativă.....	252
Educația în SUA și în China	256
Partea a V-a: Perspective actuale	263
Depășirea de sine. Contra lui Chris Patten	265
China și prevalența Occidentului	270
Ce fel de țară este China?	273
De ce China?	275
Partea a VI-a: China între supraputeri.....	281
Nevoia multiculturalismului.....	283
SUA și China – un război programat?.....	288
Atitudini față de China actuală.....	295
Efecte ale noului coronavirus.....	302
Ordinea lumii – ce urmează?.....	309
Geometria variabilă a supraputerilor	315
Raportarea la China.....	325
România și China.....	333

Anexe: Intervenții	339
Revenirea Chinei.....	341
Consecințele Jocurilor Olimpice.....	344
China în Hong Kong.....	346
Reafirmarea Chinei	349
China ca mare putere	352
China în cultura lumii actuale.....	358
Acțiunea culturală a Chinei.....	364
Promovarea culturii chineze	371
Unde suntem?	376
Bibliografie selectivă.....	384